

ДІЯЛЬНІСТЬ АМЕРИКАНСЬКОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ДОПОМОГИ ТА ІНШИХ АМЕРИКАНСЬКИХ ФІЛАНТРОПІЧНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВІДНОВЛЕНІЙ ПОЛЬЩІ В 1918-1922 РР.

Період становлення другої Речі Посполитої, яка фактично стала квінтесенцією прагнення польського народу на відновлення власного суверенітету та національної цілісності в межах етнічних польських територій відбувався в умовах надзвичайно важких зовнішніх загроз. Розорення Першої світової війни, колапс державних інститутів та фактична криза управління призвели до того, що єдиним порятунком новоутвореної польської держави стали США, які розгорнули величезну компанію із соціального порятунку. Провідними американськими організаціями, що надали допомогу новоутвореній Республіці Польща, були Американська адміністрація допомоги, об'єднаний єврейський розподільчий комітет Джойнт та інші релігійні гуманітарні організації. В статті розглянуто діяльність американських філантропічних організацій в межах відновленої Республіки Польща. Надано характеристику внутрішнього та зовнішньополітичного становища Польщі. Наведено основні засади діяльності АРА, Джойнт та інших гуманітарних організацій за часів Радянсько-польської війни, на територіях Білорусі, які опинились під зверхністю Польщі.

Ключові слова: Відновлена Польща, Друга Річ Посполита, міжвоєнний період, Американська адміністрація допомоги, АРА, Східна Європа, Джойнт, американські філантропічні організації.

Останнім часом значна увага вітчизняних науковців присвячена діяльності міжнародних гуманітарних організацій. В межах цих досліджень виокремлюють політичні, економічні, військові, релігійні та репутаційні чинники. Окремим конгломератом таких установ є американські гуманітарні організації, які почали діяти на теренах європейського континенту відразу після закінчення Першої світової війни.

Варто зазначити, що американці добре розуміли, що після закінчення «великої війни» Європу чекає надзвичайно важкий період, коли потрібно буде відновлювати економічні, політичні та соціальні стандарти, адже спустошення спричинені Першою світовою війною були безпрецедентні, а економічні втрати були вкрай важкі. Без зовнішньої допомоги ліквідувати кризові явища було фактично неможливо.

Однією з перших держав, де США вирішили надати допомогу, була відновлена Польща. Адже розпад Російської Імперії явив світу певну кількість суверенних держав, які прагнули отримати незалежність на основі територіальної, мовної та політичної цілісності. Тож, можна цілком об'єктивно стверджувати, що Сполучені Штати Америки відіграли значну роль в утвердженні демократичних режимів в Східній Європі, що утворились після розпаду імперіалістичної системи. Формування демократичних форм правління в країнах Східної Європи проходило в стані тотальної кризи та післявоєнної депресії. Недостатність практичного досвіду управління та розпорядження цілими секторами економіки призводив до поглиблення економічної та управлінської кризи. Польські території фактично стали взірцем пост воєнної економіки та управління. Прикладом відновлення державного суверенітету в новій післявоєнній Європі, фактично новою надією на мир та справедливість.

Основним завданням запропонованої публікації є аналіз діяльності американських допорогових організацій в один із найважчих періодів існування Польської держави новітнього періоду – 1918-1922 рр. За ці роки Польща пережила багато потрясінь – наслідки Першої світової війни, відцентрові тенденції в середині країни, збройний конфлікт із більшовицькою Росією, який мало не закінчився катастрофою для Республіки Польщі. Зрозуміло, що в цей період гуманітарне становище в країні було надзвичайно складне, а економічні можливості вкрай обмежені.

Щодо історіографії обраної теми дослідження, варто констатувати, що в межах вітчизняної історичної науки та гуманітарного напрямку наукового пізнання обрана тема була фактично виключена із наукового обігу. Певні поодинокі дослідження висвітлювали лише контекстно певні аспекти дослідження. Ці розробки жодним чином не наближались до обраної нами тематики. Серед наукового надбання пострадянського простору варто відзначити дослідження Зашкільняк Л.О. [1], де є згадки про діяльність гуманітарних організацій в період після Першої світової війни. Однак, відомості жодним чином не відображають роботу американських гуманітарних організацій в Польщі. Цінні відомості наявні у роботі О. Лукашук [2, с. 47]. Розглядаючи Європейське історичне надбання, варто звернути увагу на одну з перших наукових робіт присвячених діяльності, існуванню та політичним процесам у відновленій Польщі, автором якої був Хенрі Граффін [11]. В ній автор аналізує становище Польщі після Першої світової війни, проте він дуже побіжно згадує міжнародну допомогу у справі відновлення країни, фактично оминаючи американські гуманітарні організації. Ще одним автором, хто взявся за дослідження повоєнної Польщі став Оскар Халецькій [12]. Хоча його робота і вийшла у США, але О. Халецькій відноситься до європейської історичної спільноти. Щодо англومовних видань, то тут вирізняється певний ряд робіт. Базові відомості стосовно діяльності американських гуманітарних організацій у відновленій Польщі можна отримати із енциклопедичного видання «Сполучені Штати у Першій світовій війні: енциклопедія» [9, с. 286-288]. Певні відомості про діяльність американських організацій можна знайти в досить ґрунтовній роботі американського дослідника Бертранада Патенауеда «Велике шоу в Бололенді» [17, с. 713]. Особливо це актуально у розрізі висвітлення діяльності АРА та інших організацій в Західній Білорусі та Східній Польщі. Неможна не згадати дослідження американського історіографа АРА Гарольда Фішера та його роботу «Голод в радянській Росії (1919-1923) операція Американської адміністрації допомоги», де наявні відомості про діяльність у Польщі, особливо за часів Радяно-Польської війни 1918-20 рр. [10], і ряд інших авторів – М. Адамс [7, с. 3].

Серед досліджень польських авторів виділимо роботи П. Небжидовського [16, с. 7], П. Мажевського [14, с. 306-307], М. Сохала [18, с. 190].

Серед української історіографії слід виділити наукові розвідки В.О. Погромського «Значення порту Гданськ в діяльності американських благодійних організацій на території Польщі і Східної Європи» [6, с. 269-279], «Американська адміністрація допомоги та її діяльність у радянській Білорусі у 20-ті рр. ХХ ст.» [5, с. 69-75], «Радянська історіографія 20-60-х рр. ХХ століття про діяльність АРА (Американська адміністрація допомоги) на території країн Східної Європи і республік СРСР в 20-х рр. ХХ століття» [3], «Діяльність американської адміністрації допомоги на території Польщі за часів Другої Республіки: початковий етап» [4]. Необхідно звернути увагу, що у запропонованому формулюванні наукова проблема в межах української історичної науки досліджена не була. Спостерігались окремі поодинокі спроби аналізу проблем діяльності американської філантропії в країнах Східної Європи та Польщі зокрема. Однак зазначені дослідження були складовими частинами більш об'ємних наукових пошуків. Таким чином, наше наукове дослідження можна вважати актуальним та вчасним. Положення та факти, що були наведені нами можуть стати підґрунтям для подальших наукових пошуків та більш повного розкриття проблеми.

Починаючи з 1918 р. на території Польщі розгорнула свою діяльність американська гуманітарна організація Герберта Гувера – Американська адміністрація допомоги або АРА (American Relief Administration). Її основною метою було продовольче забезпечення нужденних польських дітей. АРА розгорнула цілу мережу столових по всій Польщі. Треба відзначити, що для подолання наростаючої гуманітарної катастрофи в Польщі, АРА виділила 300 000 тон продовольства. Майже

весь цей обсяг товарів було ввезено в Польщу через порт Гданськ [8, с. 8].

Скрутне економічне становище призвело до того, що після початку своєї діяльності в Польщі АРА годувала в перші 6 місяців своєї діяльності більше 1 500 000 нужденних осіб [19].

У той час, коли гуманітарна ситуація в Польщі почала стабілізуватися, і зусилля представників Американської адміністрації допомоги та представників польського уряду майже досягли необхідного рівня результативності, почалася більшовицька навала. Величезні загони червоної армії долали в день 15-20 миль, загрожуючи стрімкою окупацією значної частини польської території. Незважаючи на стрімке просування більшовиків, завдяки мужності і рішучості польсько-американського комітету допомоги дітям вдалося евакуювати 9200 тон гуманітарних товарів зі складів АРА, що опинились в окупації більшовиків. До серпня 1920 року більшовики захопили майже половину території Польщі [15, с. 13-14].

Хоча АРА і вважалась гуманітарною філантропічною організацією, однак, її значення в радянсько-польській війні було достатньо значне. Як зазначає у своєму дослідженні польський історик Пауль Небжидовський [16, с. 7], їжа від АРА зупинила потяг поляків до більшовизму. Адже значення марксистської ідеології важко переоцінити у зазначений період. Їжа була найбільш ефективною контрпропагандою. Але коли ситуація на фронті набула катастрофічного характеру для польської армії, непоодинокими були випадки реквізиції гуманітарної допомоги зі складів АРА, на що співробітники АРА скаржилися до польського уряду. П. Небжидовський приходиться до висновку, що саме ця війна збільшила тривалість діяльності Американської адміністрації допомоги в Польщі ще на два роки [16, с. 3].

Під час радянсько-польського конфлікту АРА опинилась у досить не простому становищі. Значна частина мережі харчових пунктів, що діяла у Польщі, опинилась на захоплених радянськими військами територіях. АРА не мала людських ресурсів для забезпечення їх діяльності. Але, найголовніше, Американська адміністрація допомоги не мала жодної угоди з більшовиками, що ставило її діяльність поза договірної поля з непередбачуваними наслідками для американського персоналу. Відсутність договору також робила цілком вірогідним реквізицію більшовиками гуманітарного продовольства та використання його для потреб Червоної армії [10, с. 34]. Через ці обставини діяльність АРА призупинялась на зайнятих більшовиками територіях Польщі. Робітники АРА евакуюувались. Треба також зазначити, що російські більшовики вбачали в підкоренні Польщі та утвердженні в ній радянської влади шанс на розгортання світової революції, хоча місцеві польські комуністи попереджали московських вождів, що революційної ситуації у відновленій Польщі немає. Та попри це, Росія твердо визначилась у підкоренні Польщі, тим більш що військові успіхи були на боці Червоної армії. Ще однією проблемою для АРА був той факт, що деякі американці служили в польській авіації в якості пілотів та воювали проти більшовиків. Через це більшовицьке військове командування дало розпорядження ставитися до всіх американців, як до ворогів. Проте розуміючи гуманітарний стан територій Польщі, що опинились в радянській окупації, Герберт Гувер виступив із зверненням, в якому наголошував, що ті співробітники АРА, які мають достатню сміливість, повинні у добровільному порядку залишитись на окупованих територіях, особливо в великих містах для продовження годування польських дітей [10, с. 37]. Не чикаючи на дипломатичну підтримку самої Польщі чи країн Європи, АРА самостійно вступила у переговори з більшовиками. Уолтер Браун, керівник Європейського відділу АРА, звернувся до Л.Б. Красіна та Л.Б. Каменєва, також була відіслана телеграма за посередництвом Джона Ленсбері, редактора лондонського видання «Дейлі Херальд». Представникам радянської влади було повідомлено про базові засади діяльності АРА у Польщі. Було порушено питання щодо діяльності

Американської адміністрації на окупованих більшовиками польських територіях. До відома більшовиків доводилося, що АРА не має політичного забарвлення і функціонує виключно як гуманітарна організація. Роздуми більшовиків затягнулись на 11 діб, після цього було отримано відповідь, що радянський уряд готов надати дозвіл на діяльність АРА, але за певних умов. Головною з останніх було: контроль діяльності АРА радянською гуманітарною організацією [10, с. 38]. Варто зазначити, що в той момент становище Польщі було вкрай важке, і падіння Варшави під ударами Червоної армії вбачалось неминучим. Виходячи з цього Уолтер Браун зазначив, що в незалежності від того, під чийм контролем залишаться польські території, робота місії АРА має бути продовжена задля порятунку тисяч польських дітей. І головним принципом Американської адміністрації допомоги залишається надання допомоги нужденним людям Європи в незалежності від політичних вподобань, етнічної належності чи релігійних вірувань [10, с. 40]. Загалом стан співробітників АРА на окупованій більшовиками території Польщі був невизначеним і досить непевним. Але розгром Червоної армії під Варшавою та стрімке звільнення захоплених території автоматично зняли проблему [15, с. 14]. Варто зазначити, що за часів радянсько-польської війни представництво АРА у Польщі зазнало втрат. Не витримавши нервового напруження та надмірної фізичної роботи, важко захворів голова місії АРА у Польщі Вільям Палмер Фуллер. Він заразився поліомієлітом [13].

Вагомим фактом була діяльність АРА на окупованих територіях Білорусі. Під час Радянсько-Польської війни 1919-1920 рр. польська армія окупувала територію із 4 млн. білоруського населення. Це була територія тотальної розрухи та злиднів. Як тільки встановилося перемир'я, АРА негайно скористалася цим на польсько-російському фронті і почала відкривати кухні для харчування, постачати медикаменти, надавати допомогу на території на захід від лінії фронту. У березні 1920 р. поляки, які контролювали Мінськ і значну частину Білорусі, додатково захопили Мозир, Калинковичі і Речицу. Варто зазначити, що ще на початку 1920 р. голова АРА Герберт Гувер постановив збільшити допомогу для східних регіонів Польщі. У травні 1920 р. почалися регулярні поставки продуктів в пункти харчування АРА в «Kresy Wschodnie» (польська назва Західної Білорусі). Це було: борошно, рис, боби, перлова крупа, свинина і яловичина, сухе і згущене молоко, какао, цукор, масло, риб'ячий жир, сіль, галети. Сотні кухонь АРА відкрилися близько Новогрудка, Барановичів, Кобрини, Пружан, Несвіжа, Ліді, Волковиська, Берестовица, Ошмян, Богданова, Пінську, Бреста і Городно [2].

У травні 1920 р. кухні АРА в Мінську видали 59 520 обідів дітям і їх матерям, в червні – 45 407. Разом з цим до Мінська прийшли вагони з одягом: пальто, черевики, панчохи. Але після цього допомога АРА була припинена – більшовики завдали контрудар, і почався стрімкий польський відступ. Кухні АРА опинилися під загрозою захоплення більшовиками, бо ніякої угоди з радянською владою у Петрограді, як було зазначено вище, не існувало. Через це треба було рятувати склади запасів та обладнання. Поляки швидко відступали, і іноді евакуація майна АРА закінчувалася, коли більшовицькі частини входили в місто. 11 липня Червона армія взяла Мінськ, 18-го – Барановичі, 19 липня Гродно, 23-го – Пінськ. Більшовики рухалися так швидко, що постало питання вже не про порятунок майна, а більш істотне, вона торкалось американського персоналу в Польщі. Чи є можливість продовжувати роботу після захоплення країни більшовиками? Через те, що кілька американських пілотів служили в польській ескадрильї імені Костюшка, більшовицьким декретом всі американці були оголошені ворогами радянської влади та підлягали розстрілу на місці [2, с. 48-49].

Глава Європейської штаб-квартири АРА в Лондоні Уолтер Браун послав телеграму в Москву, в якій запитував, чи зацікавлений радянський уряд, щоб АРА продовжувала підтримувати дітей на білоруських територіях, зайнятих Червоною

армією. Відповідь прийшла майже через два тижні. Радянській уряд погоджувався, але за умови, що американці діятимуть під контролем державних органів допомоги. Але ці органи сповідували класовий підхід, що повністю суперечило принципу АРА допомагати «незалежно від національності, політики або релігії». У серпні Червона армія наблизилася до Варшави, посольство США у Польщі та безпосередньо Держдепартамент США рекомендували всім американським громадянам негайно покинути територію, окуповану більшовиками. Однак, місії АРА не довелося евакуюватися з Варшави. Вже 15 серпня розпочався контрнаступ польської армії, і червоні частини покотилися назад так само швидко, як наступали до того. Діяльність АРА в Західній Білорусі відновилася в листопаді 1920 р., коли було підписано угоду про перемир'я. Постачання продовольства і одягу відразу повернулося на довоєнний рівень, кухні працювали в повну силу. Тільки в Брестсько-Пинському регіоні щомісячно відпускали 50-70 тисяч обідів для дітей і дорослих, переважно біженців (з травня 1920 р. по травень 1922 р. тут було видано понад 1 432 000 обідів). З травня 1920 р. по квітень 1922 р. польська АРА розподілила на території сучасної Білорусі близько 15 300 тонн продовольчої допомоги на суму близько 3 млн. 670 тис. доларів США. Також доставлялися засоби гігієни і окремо – речі. Було видано 150 318 пальто, 133 759 пар черевиків і 137 522 пари панчох на суму близько 900 тис. доларів США. Університети Польщі надавали Гуверу звання доктора, міська влада називала площі і присвоювала звання почесного громадянина, скульптори ліпили бюсти. Вулиця імені Герберт Гувера з'явилася в Гродно [2, с. 50].

Після закінчення військових дій між Польщею та російськими більшовиками керівництво АРА, виходячи із гуманітарної ситуації, що склалася після цього конфлікту, прийняло рішення про подовження своєї місії. У травні 1920 р. АРА оголосила про розширення програми допомоги. Американська адміністрація допомоги сповістила про наміри годувати 500 тис. дітей, починаючи з червня 1920 р. і до кінця літа 1921 р. Польський Уряд також підтвердив необхідність діяльності АРА на території країни та взяв кредит у розмірі 1 млн. доларів США для закупівлі продуктів харчування по лінії АРА з подальшим їх розподіленням серед нужденних дітей.

Варто зазначити, що окупація більшовицькими військами майже половини польської території призвела до тотального спустошення цих регіонів, які піддалися грабунку та реквізиціям з боку Червоної армії. Це затримало темпи відновлення Польщі ще на рік. Однак, оцінюючи становище населення, особливо у Східній частині Польщі, Герберт Гувер затвердив плани АРА, що становили на листопад 1920 р. план годування 700 000 дітей, на грудень 1920 р. – 900 000 і на лютий 1920 р. – 1 300 000 дітей [15, с. 14].

Таким чином, можна дійти висновків, що діяльність АРА та інших гуманітарних американських організацій фактично була зумовлена закінченням Першої світової війни, розпадом імперіалістичної системи в Європі, намаганням протистояти більшовицькій загрози в межах країн Східної Європи та підтримці з боку США нових політичних гравців в межах європейського континенту, що сповідували демократичні цінності. Відновлення державного суверенітету та державної незалежності Республіки Польщі проходило за умов, які були надзвичайно важкими та несприятливими. Окрім важкої економічної кризи Польща зіткнулась із військовою загрозою з боку російських більшовиків. Адже підкорення Польщі та встановлення в цій країні комуністичного режиму розглядалося росіянами як перший етап розгортання світової революції. Значну допомогу в цих скрутних умовах було отримано від американських гуманітарних організацій, де провідну роль відігравала Американська адміністрація допомоги Герберта Гувера. Саме її діяльність допомогла відновити баланс в соціальному секторі Республіки Польщі, скорегувати гуманітарні зусилля і створити підґрунтя відновлення економіки та адміністративного апарату. Тож, вважаємо за

доцільне наголосити, що діяльність американських гуманітарних організацій сприяла встановленню демократичного режиму у відновленій Польщі, а американська гуманітарна компанія збільшила шанси Польщі на збереження суверенітету та національної цілісності.

1. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка, Інститут історичних досліджень, Центр історичної полоністики. Львів, 2002. 752 с.
2. Лукашук А. Прыгоды АРА ў Беларусі. Радыё Свабодная Эўропа / Радыё Свабода. 2005. С. 46-49.
3. Погромский В. А. Советская историография 20-60-х гг. XX столетия про деятельность АРА (Американской Администрации Помощи) на территории стран восточной Европы и республик СССР в 20-х гг. XX столетия // Современное общество и власть./ Тамбов. 2016. №4(10). С. 7-16
4. Погромський В. О. Діяльність американської адміністрації допомоги на території Польщі за часів Другої Республіки: початковий етап / В. О. Погромський // «Ольвійський форум. 2018: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі»: XII Міжнародна науково-практична конференція 7-10 червня 2018 р., м. Миколаїв / Чорноморський національний університет ім. Петра Могили. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2018. С. 58-60.
5. Погромський В. Американська адміністрація допомоги та її діяльність у радянській Білорусі у 20-ті рр. XX ст. / В. Погромський, В. Тетеннова // Емінак. 2014. № 3-4. С. 69-75.
6. Погромський В. О. Значение порта Гданськ в деятельности американских благотворительных организаций на территории Польши и Восточной Европы // Научный сборник Вроцлавского университета «Wshodoznavstvo» г. Вроцлав., Республика Польша. 2014. № 1. 412 с.
7. Adams M. L. Herbert Hoover and the Organization of the American Relief Effort in Poland (1919-1923)/ Matthew Lloyd Adams// European journal of American studies. 2009. Vol 4, № 2. P. 16.
8. American relief administration European children's fund. Danzig port mission 1919-1922 // Drukarnia techniczna. Sp. Akc. Warszawa. 40 p.
9. Cipriano Venzon A. The United States in the First World War: An Encyclopedia. Elena Danielson. Herbert Hoover. Routledge, New-York. 1995. P. 850.
10. Fisher H. The Famine in Soviet Russia (1919-1923), the operation of the American Relief Administration / Harold H. Fisher. New York: The Macmillan Company, 1927. 609 p.
11. Grappin H. Histoire de la Pologne des origines à 1922. Paris-Vienne : Larousse, 1922. 446 p.
12. Halecki O. Histoire de Pologne. Roy, New York et Montréal, 1945. 416 p.
13. Ligowska R. Report on ARA and PAKPD relief to agriculturors in territories of the Polish Republic destroyed by the Bolshevik invasion, September 10, 1920, ARA Europe, Box 106, Folder 1, Hoover.
14. Majewski P. Posłowie i Senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny, tom IV M-P, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2009, s. 306–307
15. Message from the president of the United States. Document no. 449. Receipts and expenditures under the act approved February 25, 1919.
16. Niebrzydowski P. The American Relief Administration in Poland after the First World War, 1918-1923. Ohio State University, 2015.
17. Patenaude Bertrand M. The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921. Stanford: Stanford University Press, 2002. 817 p.
18. Sochala M. Wielka akcja ratownicza - działalność Polsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom (1919-1922). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica. 2010. № 85. P. 185-206.
19. Trei L. Traveling exhibit showcases Herbert Hoover's humanitarian efforts in Poland. / Lisa Trei// Stanford Report, July 26, 2006 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://news.stanford.edu/news/2006/july26/hoover-072606.html>. Час звернення 21.02.2016

References

1. Istoriiia Polshchi: vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv / L. O. Zashkilniak, M. H. Krykun ; Lvivskiy natsionalnyi un-t im. Ivana Franka, Instytut istorychnykh doslidzhen, Tsentr istorychnoi polonistyky. Lviv, 2002. 752 s.
2. Lukashuk A. Pryгоды АРА ў Беларусі. Радыю Svabodnaya EHўропа / Радыю Svaboda. 2005. s. 46-49.
3. Pogromskij V. A. Sovetskaya istoriografiya 20-60-h gg. XX stoletiya pro deyatelnost' ARA (Amerikanskoj Administracii Pomoshchi) na territorii stran vostochnoj Evropy i republik SSSR v 20-h gg. XX stoletiya // Sovremennoe obshchestvo i vlast'./ Tambov. 2016. №4(10). S. 7-16.

4. *Pohromskyi V. O.* Diialnist amerykanskoï administratsii dopomohy na terytorii Polshchi za chasiv Druhoï Respubliky: pochatkovii etap / V. O. Pohromskyi // «Olviyskiy forum – 2018 : stratehii krain Prychornomorskoho rehionu v heopolitychnomu prostori»: XII Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia 7-10 chervnia 2018 r., m. Mykolaiv / Chornomorskiy natsionalnyi universytet im. Petra Mohyly. Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly, 2018. S. 58-60.
5. *Pohromskyi V.* Amerykanska administratsiia dopomohy ta yii diialnist u radianskii Bilorusi u 20-ti rr. KhKh st. / V. Pohromskyi, V. Tetenova // Eminak. 2014. № 3-4. S. 69-75.
6. *Pogromskij V.* Znachenie porta Gdans'k v deyatelnosti amerikanskih blagotvoritel'nyh organizacij na territorii Pol'shi i Vostochnoj Evropy // Nauchnyj sbornik Vroclavskogo universiteta «Wshodoznavstvo» g. Vroclav., Respublika Pol'sha. 2014. № 1. 412 s.
7. *Adams M. L.* Herbert Hoover and the Organization of the American Relief Effort in Poland (1919-1923) / Matthew Lloyd Adams // European journal of American studies. 2009. Vol 4, № 2. p. 16.
8. American relief administration European children's fund. Danzig port mission 1919-1922 // Drukarnia techniczna. Sp. Akc. Warszawa. – 40 p.
9. *Cipriano Venzon A.* The United States in the First World War: An Encyclopedia. Elena Danielson. Herbert Hoover. Routledge, New-York. 1995. P. 850.
10. *Fisher H.* The Famine in Soviet Russia (1919-1923), the operation of the American Relief Administration / Harold H. Fisher. New York: The Macmillan Company, 1927. 609 p.
11. *Grappin H.* Histoire de la Pologne des origines à 1922. Paris-Vienne : Larousse, 1922. 446 p.
12. *Halecki O.* Histoire de Pologne. Roy, New York et Montréal, 1945. 416 p.
13. *Ligowska R.* Report on ARA and PAKPD relief to agriculturers in territories of the Polish Republic destroyed by the Bolshevik invasion, September 10, 1920, ARA Europe, Box 106, Folder 1, Hoover.
14. *Majewski P.* Posłowie i Senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939. Słownik biograficzny, tom IV M-P, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2009, s. 306–307.
15. Message from the president of the United States. Document no. 449. Receipts and expenditures under the act approved February 25, 1919.
16. *Niebrzydowski P.* The American Relief Administration in Poland after the First World War, 1918-1923. Ohio State University, 2015.
17. *Patenaude Bertrand M.* The Big Show in Bololand: The American Relief Expedition to Soviet Russia in the Famine of 1921. Stanford: Stanford University Press, 2002. 817 p.
18. *Sochala M.* Wielka akcja ratownicza - działalność Polsko-Amerykańskiego Komitetu Pomocy Dzieciom (1919-1922). Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Acta Universitatis Lodziensis. Folia Historica. 2010. № 85. P. 185-206.
19. *Trei L.* Traveling exhibit showcases Herbert Hoover's humanitarian efforts in Poland. / Lisa Trei // Stanford Report, July 26, 2006 [Elektronnij resurs]. Режим доступу: <http://news.stanford.edu/news/2006/july26/hoover-072606.html>. Час звернення 21.02.2016

Погромский В. А.

Деятельность американской администрации помощи и других американских филантропических организаций в восстановленной Польше в 1918 – 1922 гг.

Период становления второй Речи Посполитой, которая фактически стала квинтэссенцией стремления польского народа на восстановление собственного суверенитета и национальной целостности в пределах этнических польских территорий происходил в условиях чрезвычайно тяжелых внешних угроз. Разорение Первой мировой войны, коллапс государственных институтов и фактический кризис управления привели к тому, что единственным спасением вновь образованного польского государства стали США, которые развернули огромную кампанию по социальному спасению населения. Ведущими американскими организациями, что оказали помощь новообразованной Республике Польша, были Американская администрация помощи, объединенный еврейской распределительный комитет Джойнт и другие религиозные гуманитарные организации. В статье рассмотрена деятельность американских филантропических организаций в пределах восстановленной Польши. В публикации охарактеризованы особенности внутреннего и внешнеполитического положения Польши. Также приведены основные принципы деятельности АРА, Джойнт и других гуманитарных организаций во времена Советско-польской войны, на территориях Беларуси, оказавшихся под управлением Польши.

Ключевые слова: *восстановленная Польша, Вторая Речь Посполитая, межвоенный период, Американская администрация помощи, АРА, Восточная Европа, Джойнт, американские филантропические организации.*

Pogromskiy V. A.

Activities of the American relief administration and other American philanthropic organization in the restored Poland in 1918 – 1922.

The period of the formation of the second Polish Republic, which in fact became the quintessence of the desire of the Polish people to restore their own sovereignty and national integrity within the boundaries of the ethnic Polish territories, took place under extremely difficult external threats. The devastation of the First World War, the collapse of state institutions and the actual crisis of governance have led to the United States, the only salvation of the newly formed Polish state, which launched a huge social rescue company. The leading American organizations that provided assistance to the newly formed Republic of Poland were the American Relief Administration (ARA), the Joint Jewish Distribution Committee, and other religious humanitarian organizations. The article deals with the activities of American philanthropic organizations within the restored Republic of Poland. The article describes the internal and foreign political situation in Poland. The main principles of activity of the ARA, the Joint and other humanitarian organizations during the Soviet-Polish War, in the territories of Belarus, which were under the control of Poland, are presented.

Keywords: Restored Poland, Second Polish Republic, interwar period, American Relief Administration, ARA, Eastern Europe, Joint, American philanthropic organizations.

УДК 94 (55):327.019.5/.82 : 355.01/.4 «19»

М.М. ГІДРЕВИЧ

ПРОПАГАНДА ТА ІДЕОЛОГІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТИ НАЦИСТСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ В ІРАНІ НАПЕРЕДОДНІ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті показано роль інформаційного сегменту як впливового фактора зовнішньої політики держав, зокрема з тоталітарними режимами. Вказано місце ідеологічного та пропагандистського вимірів діяльності нацистської дипломатії в Ірані напередодні Другої світової війни. Зовнішня політика нацистської Німеччини являла собою яскравий приклад використання нестандартних інструментів її реалізації. Поряд із цілком прагматичним використанням Ірану, як постачальника сировини, Німеччина намагалась перетворити його на політичний плацдарм, завдяки постійній присутності і навіть домінуванню в регіоні. Відмічено, що різноманітний інформаційний компонент дозволив нацистському керівництву зайняти міцні позиції в важливому геополітичному східному регіоні, мати можливість чинити серйозний тиск на політику іранського уряду та розраховувати на використання Ірану у своїх подальших планах по завоюванню світового панування.

Ключові слова: пропаганда, ідеологія, Друга світова війна, дипломатія, Іран, нацистська Німеччина.

Впродовж ХХ ст. інформаційна складова відіграла дедалі більш важливу роль у зовнішній політиці держав. Найбільшого значення їй надавали тоталітарні режими, для яких ідеологічний аспект мав важливе значення. 1930-ті рр. стали періодом, коли інформаційна складова була масштабно випробувана в зовнішній політиці таких держав як Італія, СРСР та Німеччина.

Проблема даного дослідження набуває особливої актуальності в зв'язку з тим, що на сучасному етапі Близький Схід зберігає свій характер однієї з гарячих точок планети, де стикаються інтереси багатьох держав. Глобальне протистояння в регіоні і прагнення Заходу приборкати ядерні амбіції та встановити контроль над ядерною програмою Ірану приковують увагу до цієї держави.

Попри високий інтерес і достатньо широке коло аспектів німецько-іранських відносин напередодні Другої світової війни, що були вивчені радянськими та зарубіжними науковцями, питання ідеологічного та пропагандистського вимірів діяльності нацистської дипломатії в Ірані має, на нашу думку, високий дослідницький потенціал.

Постановка проблеми.

Зовнішня політика нацистської Німеччини являла собою яскравий приклад використання нестандартних інструментів її реалізації. Активізація близькосхідного вектору та німецько-іранських відносин вимагали від німецького керівництва якісно